

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗ

Τακτικού καθηγητοῦ
τῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας

ΕΚ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΟΙ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΙ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ

Ι. ΟΡΟΛΟΓΙΑ

Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα οἱ μεταφέροντες ἐπὶ τούτῳ ἰδιωτικῶς ἐπιστολάς, ταχυδρομικῆς ὑπηρεσίας μὴ ὑπαρχούσης, *ἐγγραματοφόρον*, ἐλέγοντο δὲ *γραμματηφόροι* καὶ *γραμματοφόροι* (βλ. λεξικά).

Καθ' ὅσον γνωρίζω, οἱ Βυζαντινοὶ ἐχρησιμοποίησαν πλουσιωτέραν ὁρολογίαν. Ὅχι μόνον ἔφερον τὰ *γράμματα* (ἐπιστολάς κλπ.) οἱ ταχυδρόμοι, ἀλλ' ἐκόμιζον, ἀπεκόμιζον, διεκόμιζον, μετεκόμιζον αὐτά, ὅτε καὶ ἐλάμβανον τὰ ὀνόματα τοῦ *κομιστῆρος*, ἀποκομιστοῦ, διακομίζοντος καὶ διακομιστοῦ, μετακομιστοῦ, ἐκ δὲ τῆς ὀνομασίας τοῦ μεταφερομένου κειμένου ὁ ταχυδρόμος (καὶ πεζοδρόμος καὶ *σύμμαχος*) ἐκαλεῖτο οὐ μόνον οὕτως ἀλλὰ καὶ *διάκονος γραμμάτων*, ἀποκρισιάρχος (ὡς μεταφέρων ἀποκρίσεις), *γραμματαγωγέας*, *γραμματηφόρος* καὶ *γραμματοφόρος*, *γραμματοκομιστής* καὶ *γραμματοδιακομιστής* (ὡς μεταφέρων γράμματα), *ἐπιστολοφόρος* (ὡς φέρων ἐπιστολάς) καὶ *πιττακομιστής*, *πιττακωτής* καὶ *πιττακοφόρος* (ὡς μεταφέρων πιττάκια). Οὕτω :

ἄγγελος, ὁ, παρὰ Δ. Κυδώνη ὁ ταχυδρόμος καὶ οὐχὶ κύριον ὄνομα, ὡς ἐξέλαβεν ὁ ἐκδότης (Loenertz) : *Ἐγὼ παρὰ πολλῶν ἀκούσας ἤκειν τὸν ἄγγελον . . . ἐφεξῆς ἐβουλόμην καὶ εἴ τι μοι παρὰ σοῦ φέροι γράμμα πυνθάνεσθαι*, 391, 20 - 24. — *Μὴ τοίνυν τὸν ἄγγελον καὶ τὸν δεῖνα τὸν ἔμπορον καὶ τὸν δεῖνα τὸν ταύκληρον καὶ οἷς οὐδεπώποτε συγγέγονας λέγε, ὁ αὐτός*, 402, 22 - 24. — *Ὁ δὲ παρὼν ἄγγελος καὶ ἐμὸς ἄγγελος τὰ περὶ ἐμοῦ ἐξαγγελεῖ σοι. ἀνάγγελον γοῦν καὶ σὺ τούτῳ ἀγγελίας χρηστάς, ὅπως ἐξαγγείλῃ ταύτας ἡμῖν καὶ χαρμονῆς καὶ εὐφροσύνης ἐμπλήσῃ*, Θεόδ. Λάσκαρις (τῷ Γ. Ἀκροπολίτῃ), ἐπιστ. 81, 12 - 15 (Festa).

ἀποκομιστής, ὁ : Τὰ οὖν καθ' ἕκαστον καὶ τὰ ἐπὶ λεπτῷ διὰ τοῦ ἀποκομιστοῦ μαθήσῃ σαφέστερον, Λέων Συνάδων, EB III, 11, 18 - 19. — Ὁ τοῦ γράμματος ἡμῶν ἀποκομιστής, Συμεὼν Μάγιστρος, EB II, 30, 3. — Εἰ μὴ φύγῃς τὸν ἀποκομιστὴν τῶν γραμμάτων, Νικηφόρος Χοῦμνος, ἐπιστ. ριε' (Boissonade, Anecdota Nova, 1844, σ. 141). — Τί γὰρ ἂν αἰτιῶτό τις ἄνθρωπον γράφοντα, ἄνπερ ὁ ἀποκομιστής τῶν γραμμάτων οὐ διακομίζοι τὰ γράμματα; Ἰω. Τζέτζης, ἐπιστ. ργ' (Pressel, σ. 66).

ἀποκρισιάριος, ὁ (ἐπαγγελματίας ταχυδρόμος) : Καὶ ἐξήλθομεν ἀποκρισιάριον λαβόντες, Λέων Συνάδων, EB III, 2, 19. — Καὶ ἀποκρισιάριον ἕνα μὲν καὶ τὸν ἐλάττονα ἀπεστείλαμεν πρὸς τὸν βασιλέα ἡμῶν, ὁ αὐτός, αὐτόθι III, 3, 10 - 11.

βιβλιαφόρος καὶ βιβλιοφόρος, ὁ : Ἐδεξάμην ὅπερ ἐπόθουν, ἐπέλαβον ὅπερ ἐζήτουν, τὴν ζῶσαν ἐπιστολὴν, τὴν ἔμπνουν ἀποστολὴν, τὸν βιβλιαφόρον τὸν ἀγχινοῦστατον, Ἰω. Τζέτζης, ἐπιστ. ξα' (Pressel, σ. 55). — Στέλλεις δῶρον ἐξαίρετον τὸν νοῦν τὸν ὀξὺν... τὸν αὐτὸν ἐπιστολὴν καὶ ἀποστολὴν καὶ βιβλιαφόρον ὁμοῦ χρηματίζοντα (αὐτόθι, σ. 56). — Μήπου βιβλιαφόροι τινὲς οὐκ ἦσαν ἐνθάδε καταίροντες, Ἰστριεῖς καὶ Παρίστριοι; ὁ αὐτός, ἐπιστ. λθ' (Pressel, σ. 34).

γραμματαγωγεύς, ὁ : Οὗ γραμματαγωγεὺς ὁ ἐν μοναχοῖς σεβασμιώτατος κνρὸς Θεόδουλος, Γ. Βαρδάνης, ΕΕΒΣ ΛΓ', 1964, 110, 184.

γραμματηφόρος, ὁ : Ἀπαξ δὲ τὸν Γλαῦκον πεξεῖν μαθόντα, γραμματηφόρον προσαπεστάλακμεν πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγαθότητα, Γρηγόριος Νασιανζηνός, ἐπιστ. 28, 2, Lettres I, 35. — Καὶ δσάκις ἂν ἐντύχῃς καὶ γραμματηφόρῳ, μὴ ὀκνῇς τὰ περὶ σοῦ γράφειν, Ἰωάννης Λατρινός, EB IV, 1, 10 - 11. — Ἀ δὲ παρ' ἡμῶν βούλει μαθεῖν, ὁ γραμματηφόρος ἀπαγγελεῖ σοι ἱκανῶς ἔχων, ὅσα καὶ γράμματα, τούτοις διακονῆσαι, Νικηφόρος Οὐρανός, EB V, 14, 8 - 10. — Ἀλλ' ἢ τῶν γραμματηφόρων ἀπιστία ὀκνηροτέρους ἡμᾶς εἰς τὸ γράφειν πεποίηκεν, Θεόδωρος Νικαίας, EB VII, 31, 3 - 4. — Ὅταν δὲ καὶ γραμματηφόρος εἰς τὸ κομίσαι ταῦτα παρακληθῇ..., Ἰωσήφ Βρυέννιος, ἐπιστ. κε' (Βουλγαρις Γ', σ. 180). — Πλείονα μὲν γράφειν ὁ γραμματηφόρος ἐπειγόμενος οὐκ ἐπέτρεπε, Θεόδωρος Κυζίκου, EB VIII, 26, 17 - 18.

γραμματοδιακομιστής, ὁ : Οὐτοσί δὲ ὁ γραμματοδιακομιστής ὑπάρχει καὶ ἐμός, Μ. Ψελλός, ἐπιστ. 106 (Κ. Σάθας, MB E', 1876, σ. 350).

γραμματοκομιστής, ὁ : Τῷ παρόντι γραμματοκομιστῇ, Μ. Ψελλός, ἐπιστ. 192 (Κ. Σάθας, MB E', 1876, σ. 487). — Ἀν οὖν οἱ γραμματοκομισταὶ τὰς ἀμφοτέρων γραφὰς ἀμφοῖν ἡμῖν οὐκ ἐγ-

χειρίζωσιν ἐπικρύπτοντες καὶ ἄμφω ἡμεῖς αἰτίας ἐκτός, Ἰω. Τζέτζης, ἐπιστ. πβ' (Pressel, σ. 75). — Εἰ δὲ [γ ρ α μ μ α τ ο κ ο μ ι σ τ ῆς ταύτην οὐκ ἐγγχειρίσει σοι, κἂν Ὅμηρος τὰ ἐπη πτερόεντα λέγῃ, ὅμως οὐχ ὑπερ-πετασθεῖσα τὸν κατέχοντα ταύτην γραμματοφόρον ταῖς σαῖς χερσὶν ἐμπεσεῖται, ὁ αὐτὸς ογ' (αὐτόθι, σ. 66). — Τὸν αἰθιοπικὸν τουτονὶ γ ρ α μ μ α τ ο κ ο μ ι σ τ ῆν εἰς λευκόχρωτα μεταβαλεῖν, Μ. Χωνιάτης, ἐπιστ. ζ', 3 (πρβλ. ἐπιστ. ζ', 1). Περὶ τοῦ μονολεκτικοῦ ὅρου διέλαβεν ὁ Boissonade, An. Nova, 1844, σ. 130, σημ. 1. Πρβλ. καὶ Φ. Κουκουλέν, Εὐσταθίου τὰ Λαογραφικά, Β', 1950, σ. 96.

γραμματοφόρος, ὁ : Ὡν ἔδει κατήκοον γενέσθαι τὸν γ ρ α μ μ α τ ο φ ὅ ρ ο ν τῆς ὁμῶν ὁσιότητος, Φώτιος, ἐπιστ. 251 (Βαλέττας, σ. 554). — Τὸν κατέχοντα ταύτην (τὴν ἐπιστολὴν) γ ρ α μ μ α τ ο φ ὅ ρ ο ν, Ἰω. Τζέτζης, ἐπιστ. ογ' (Pressel, σ. 66). — Καὶ ὥσπερ τινὶ γλωττοπέδῃ τῇ τῶν γ ρ α μ μ α τ ο φ ὅ ρ ω ν ἀπορία καὶ ἄκοντες τὴν μακρὰν ἐσιγῶμεν σιγὴν, Συνέσιος, ἐπιστ. ρνζ', EG σ. 738.

διακομίζων (ἐπιστολὴν), ὁ : Μῆκος ἐπιστολῆς ἀνοικειότητα κατηγορεῖ τοῦ διακομίζοντος... Συνέσιος, ἐπιστ. νγ', EG 662, καὶ πδ', αὐτόθι 691. Τοῦ δὲ διακομίσοντος οὐκ εὐτόρου, Μ. Πλανούδης, ἐπιστ. μῃ' (M. Treu, σ. 67). — Καὶ πρόθυμος γράφειν ἦν, εἰ τῷ διακομίσοντι μόνον ἦν ἐντεχεῖν, ὁ αὐτός, ἐπιστ. ξθ' (αὐτόθι, σ. 87).

διακομιστής, ὁ (ὁ δι' οὗ μεταφέρεται τὸ γράμμα, μὴ ἐπαγγελματίας ταχυδρόμος συνήθως) : Ὁ διακομιστής τῶν πανηγυρικῶν γραμμάτων... Συνέσιος, ἐπιστ. η', EG σ. 647· πρβλ. ἐπιστ. ιγ', αὐτόθι σσ. 648 - 649. — Ὁ τῶν παρόντων μοι τούτων πρὸς σέ γραμμάτων... διακομιστής, εἰς ἐστὶ ὑπὸ χειρὸς τινὶ τῶν κατὰ γένος μοι προσσηκόντων, Συμεὼν Μάγιστρος, EB II, 90, 1 - 3, συστατήριος. — Ἄλλ' οἱ διακομισταὶ αἴτιοι, Ἰωάννης Λατρινός, EB IV, 5, 5. — Ὁ δὲ παρὼν οὗτος διακομιστής τοῦ γράμματος, Μ. Χωνιάτης, ἐπιστ. ξζ', 2. — Ἄλλὰ τῷ διακομιστῇ τῶν γραμμάτων εἰδὼς χάριτας, ὅτι δι' αὐτοῦ μοι προσαγορευσαί σε, τὴν φίλην κεφαλὴν, ἐξεγένετο, τοῦτο μόνον ἀντεποιῆσαι τὸν ἀνθρωπὸν δύναμαι, τὸ τὰ πρὸς τὴν σὴν εὐγένειαν παραδοῦναι γράμματα τούτω... Μ. Πλανούδης, ἐπιστ. κδ' (M. Treu, σσ. 40 - 41). — Τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ, δι' οὗ σοι τὰμὰ ἦκε γράμματα... ὁ αὐτός (αὐτόθι). — Ὅτῳ γε μὴν τρόπῳ συνερέχῃ τὰ κατ' αὐτόν, ὁ διακομιστής τῶν γραμμάτων ἐρεῖ, ὁ αὐτός, ἐπιστ. μδ' (αὐτόθι, σ. 63). — Παρὰ τοῦ διακομιστοῦ τούτου ἔγνω, Θ. Λάσκαρις, ἐπιστ. 82, 109, 4 - 5 (Festa). — Ὁ εἶδε τὸν τῆς σῆς γραφῆς διακομιστήν, ὁ αὐτός, αὐτόθι, ἐπιστ. 182, 1 - 2. — Ὁ διακομιστής τῶν παρόντων γραμμάτων, Νικηφόρος Χοῦμνος, ἐπιστ. ἡδ' (Boissonade, Anecdota Nova, 1844, σ. 130). — Πρὸ τοῦ εἰς χεῖρας δοῦναι τοῦ διακομιστοῦ,

Ἰωσήφ Βρυέννιος, ἐπιστ. κε' (Βούλγαρις Γ', σ. 181). — Ὁ διακομιστής τοῦ πιττακίου, Θεσσαλονίκης Μεθόδιος (Darrouzès, RÉB XXII, 1964, σ. 96).

διάκονος, ὁ (γραμματῶν) : Περὶ πολλοῦ ἐποιήσατο γραμμάτων ἡμετέρων γενέσθαι διάκονος, Μ. Βασιλείος, ἐπιστ. 231, Lettres III, σ. 37, 16-17. — Μόλις ἡμῖν ὑπῆρξεν ἐπιτεχεῖν διακόνον γραμμάτων πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν, ὁ αὐτός, ἐπιστ. 48, Lettres I, σ. 128, 1-2 — Τῷ διακόνῳ τῆς ἐπιστολῆς νῦν ἡμῶν Ἀνθίμῳ, Γρηγόριος Ναζιανζηνός, ἐπιστ. 128, 2, Lettres II, σ. 18.

ἐπικομίζοντες (τὰ γράμματα) : Διὰ τὸ μὴ ἐπιτεχνᾶναι ῥαδίως τῶν ἐπικομισίων τῶν γράμματα, Μ. Χωνιάτης, Β', σσ. 372, 31-373, 1.

ἐπιστολοφόρος, ὁ : Πρβλ. Φ. Κουκουλέν, Εὐσταθίου τὰ Λαογραφικά Β', 1950, σ. 96.

κομίζοντες, κεκομικότες : Ἐπεὶ γὰρ ὁ τὸ γράμμα κομίζων ἀπήγγειλεν οὕτως, Νικόλαος Μυστικός, ἐπιστ. μγ' (PG 111, 232 C). — Ἐκ τε τοῦ γράμματος καὶ τῆς τοῦ κεκομικότητος αὐτοῦ γλώσσης, Νικόλαος Μυστικός, ἐπιστ. ρί' (PG 111, 328 B).

κομιστήρ, ὁ : Χρή με πέμπειν ἐς Ἀθήνας σὸν κομιστήρα καὶ γράμματα, Εὐθύμιος Τορνίκης (Αθ. Παπ. Κεραμέως, NP, 1913, σ. 155, 16-17).

κομιστής, ὁ (τῶν γραμμάτων) : Καθ' ἣν ὥραν ἐμελλεν ἐξελθεῖν πρὸς ὑμᾶς ὁ κομιστής τῶν γραμμάτων, κατ' αὐτὴν μαθὼν... τὴν τοῦτον ἐξελενσιν ἀποσχεδιάσαι μόλις αὐτὴν ἡδυνήθην, Ἰω. Τζέτζης, ἐπιστ. οβ' (Pressel, σ. 65). — Τῶν γραμμάτων ὁ κομιστής, Μ. Πλανοῦδης, ἐπιστ. ριζ' (M. Treu, σ. 161).

μετακομιστής, ὁ (τῆς ἐπιστολῆς) : Ἀλλ' οὐκ ἀνῆκεν ὁ μετακομιστής ταυτησί τῆς ἐπιστολῆς· ἐξελθεῖν γὰρ ἡπέιγετο, Ἰω. Χοῦμνος, ἐπιστ. γ' (Boissonade, Anecdota Nova, 1844, σ. 211).

οἰκέτης, ὁ (γραμματῶν) : Οἶδα μὲν ὡς ἀχθεσθήσῃ... ὅταν σοι τὸν οἰκέτην ἄνευ ἐμῶν γραμμάτων ὀφθῇται συμβῇ, Δ. Κυδάνης, 104, 3-5.

πιττακομιστής, ὁ : Παρὰ τῇ ἱστορικῇ Δούκᾳ ἐξεδόθη, σ. 105, 3 (Bonn) : ἐνώπιον τοῦ πνκτακοκομιστοῦ. Κατὰ Χ. Χ. Χαριτωνίδην, Λόγος εἰς Ἀδαμάντιον Κοραῆν, Θεσσαλονίκη 1933, σ. 70 : «οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ αὐτὸ τὸ πιττακοκομιστής : ὁ κομιστής πιττακίου».

πιττακοφόρος, ὁ : Ἀκριτικὸν Ἔπος (Μηλιαράκης), στ. 683. — Ἐμέλλομεν πιττακοφόρον ἀποστεῖλαι, MM AD II, 1862, σ. 360.

πιττακωτής, ὁ (ὡς ἐπώνυμον) : Ἀμφοτέρω γὰρ ὁ Πιττακωτής, Νικηφόρος Οὐρανός, EB V 43, 13.

ταχυδρόμος, ὁ : Ἀγῶνος γάρ τις τοπάρχης πόλεως Ἐδέσης... ἐπεμψεν

ἐπιστολὴν τῷ Χριστῷ δι' Ἀνανίον ζωγράφον τε καὶ ταχυδρόμον, παραγγείλας αὐτῷ ἱστορεῖσαι τῷ Χριστῷ ποίας ιδέας ἐστὶ ἀκριβοῦς τὴν τε ἡλικίαν καὶ τρίχα καὶ ἀπλῶς πάντα αὐτοῦ τὰ μέλη, *Περὶ Νικηφόρου τοῦ ἀνακτος* (Fr. Halkin, *Inédits Byzantins*, Bruxelles 1963, σ. 257, 8 - 16).

II. ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΚΑΙ Η ΑΞΙΟΠΙΣΤΙΑ ΤΩΝ ΤΑΧΥΔΡΟΜΩΝ

Ἡδὴ τὸν δέκατον αἰῶνα Θεόδωρος ὁ Νικαίας παραπονεῖται : Ἄλλ' ἡ τῶν γραματοφόρων ἀπιστία ὀκνηροτέρους ἡμᾶς εἰς τὸ γράφειν πεποίηκεν (EB VII, 31, 3 - 4). Ἀργότερον ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης (πρβλ. Φ. Κοκυλέν, *Εὐσταθίου τὰ Λαογραφικὰ Β'*, 1950, σ. 95) κατηγορεῖ τοὺς ταχυδρόμους τοὺς φαύλους διακονοῦντας τοῖς γράμμασι καὶ τὸν κοινὸν ἀδικοῦντας Ἑρμῆν, οἱ χειρίσσασθαι μὲν ἐπιστολὴν ἀετοὶ ὠκυπέτεις ἐφίστανται, κομίσαι δὲ τῷ φίλῳ καὶ ὑπὲρ τοὺς ὄρους νοθρεύονται! Ἰδοὺ πῶς περιγράφει ἀνάλογον γραμματοκομιστὴν Ἰωάννης ὁ Ἀπόκαυκος : Ἀγλωσσος ὁ γραματοφόρος, κράτιστε Κομνηνέ, καὶ οὐκ ἄγλωσσος τὴν ἑλληνίδα λεκτικὴν καὶ τὸ ὄργανον· γλῶσσαν δὲ καλοῦμεν καὶ τὴν διάλεκτον, καὶ τοῦτο ἐκ τῆς Γραφῆς· «Ελάουν» γὰρ φησιν «ἐτέραις γλώσσαις» τὰ μεγάλα τοῦ Θεοῦ «καὶ προσεφίτηνον» οἱ ἀπόστολοι. Χρῶμαι γοῦν τῷ ἀνδρὶ ὅποσα καὶ ταῖς περιστρεφάς οἱ κατ' Αἴγυπτον καὶ τῇ τούτου χειρὶ καθὰ ἐκεῖνοι τοῖς τῶν ὀρνέων ποσὶ τὸ γράμμα τοῦτο δεσμήσας τῷ κράτει σου πέπομφα καὶ ἐπεύχομαί σοι πᾶν ἀγαθὸν ἀπὸ Θεοῦ καὶ σωτήριον, Ἀθ. Παπ. Κερამέως, NP, 1913, σ. 259, 12 - 19.

Κατὰ τὸ ὥς ἄνω κείμενον ὁ ταχυδρόμος ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ζῶον, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς, διότι ἦτο ἀνελλήνιστος, ἄγλωσσος, μολονότι ὠμίλει τὴν διάλεκτον τοῦ τόπου του καὶ εἶχεν ὑγιὲς τὸ ὄργανον — τὴν γλῶσσαν — ἐν τῷ στόματι. Ἐπίσης ἐξάγεται ὅτι ἡ κρήσις τῶν ταχυδρομικῶν περιστρεφῶν ἦτο γνωστὴ μόνον ἀπὸ τὰ βιβλία.

Ἀπὸ ἀγιολογικὸν ὅμως κείμενον, ἀναφερόμενον εἰς τὰ συμβαίνοντα κατὰ τὸν ὁδοὸν ὑπερμεσοῦντα αἰῶνα ἐν τῷ ὄρει Αὐξεντίου ἐν Βιθυνίᾳ, γνωρίζομεν ὅτι καὶ ζῶα ἐχρησίμευον ὡς ταχυδρόμοι : Ὁ θεσπέσιος πατὴρ Ἰωάννης κινάριον ἐκέκτητο ἐν τῷ ὄρει . . . ἐκάλει οὖν ἐξ ὀνόματος τὸ κινάριον ὁ θεόφρων οὗτος πατήρ, καὶ γράφων πιττάκιον, ὅτι ἂν πρὸς χρεῖαν ἤθελεν ἔνεκα τῶν παραβαλλόντων ἀδελφῶν, ἔδενεν τὸ γραμματεῖον εἰς τὸν τοῦ κινάριου τραχήλον καὶ ἔλεγεν αὐτῷ εἰς ἐπήκοον τῶν παραβαλλόντων· «ἄπελθε κάτω ἐν τῷ μοναστηρίῳ καὶ τόδε τὸ γραμματεῖον ἀποκόμισον τῇ ἡγουμένῃ καὶ ταχύνas ὑπόστρεφον». Εὐθὺς δὲ τὸ κινάριον κατὰ τὴν ἐπιταγὴν τοῦ πατρὸς τὸ μοναστήριον κατελάμβανεν, καὶ τῇ κέλλῃ τῆς ἡγουμένης ἐπιβαβύζον τὴν

ἐντολὴν ἐπλήρου... καὶ ταῦτα ποιοῦν τὸ κινάριον, αὐθις ἀνήρχετο ἐπὶ τὸ ὄρος, Βίος Στεφάνου τοῦ Νέου (PG 100, 1092 C - 1093 A).

Φυσικὴ ἦτο ἡ δυσπιστία τῶν ἀποστολέων πρὸς τοὺς γραμματοκομιστάς τῶν ἐπιστολῶν τῶν : Οὐκ οἶδα δέ, τίς ἐστὶν ὁ Θηβαῖος ὁ τοῦτο (τὸ γράμμα) μέλλων ἀποκομίζειν σοι ἢ πότε καὶ ποῖω καιρῷ τέως (= τοῦλάχιστον) ἡμᾶς μετ' ἐπιτεταμένης σπουδῆς ἀνώθησέ τις ἀρπακτικώτατα γράψαι, Ἰω. Τζέτζης, ἐπιστ. ρβ' (Pressel, σ. 91). Ὁ αὐτὸς λόγιος ἀποσεῖει τὰς κατηγορίας περὶ «ἀγραφίας», ἐπιρρίπτων τὴν ἀνωμαλίαν τῆς ἀλληλογραφίας εἰς τοὺς διακομιστάς : Μάτην ἡμᾶς ἀγραφίας... αἰτιᾶ ἡμεῖς γὰρ... συνεχεστέρως καὶ γράφομεν καὶ προσαγορεύομεν καὶ προσκυνοῦμεν τὴν σὴν ἀθθεντίαν· εἰ δ' ἄρα οἱ γραμματοκομισταὶ τὰς ἡμῶν γραφάς σοι οὐκ ἀποκομίζουσι, κατ' οὐδὲν ἡμεῖς ἐσμεν αἰτιοί... Τί γὰρ ἂν αἰτιώτο τις ἀνθρώπον γράφοντα, ἀντὶ τοῦ ὅτι ἀποκομιστὴς τῶν γραμμάτων οὐ διακομίζει τὰ γράμματα; Καὶ πάλιν γραφὴν ἐγχαράττω τῇ ἀθθεντίᾳ σου προσκυνῶσαν σοι καὶ δηλοῦσαν ἡμᾶς ὑγιαίνοντας, Ἰω. Τζέτζης, ἐπιστ. ογ' (Pressel, σσ. 65 - 66).

Ἀλλὰ καὶ σπάνιοι ἦσαν οἱ ταξιδεύοντες καὶ κατάλληλοι πρὸς μεταφορὰν ἐπιστολῶν, καὶ μάλιστα ὅπου τὸ ταξίδιον ἦτο θαλάσσιον : Γράφομεν ὀλιγάκις τῇ σῇ διαθέσει, διὰ τὸ μὴ ἐπιτυγχάνειν ὁμαλῶς τῶν ἐπικομιζόντων τὰ γράμματα... Τοῦ μὲν γὰρ μεμνησθαι διηρεκῶς αὐτοὶ κύριοι, τοῦ κομίζειν δὲ τὰς ἐπιστολάς οὐκέτι, Μιχ. Χωνιάτης (Λάμπρος, Β', σσ. 372, 31 - 373, 4).

Καὶ ὁ Δημήτριος Κυδωνῆς γράφει τῷ Ραδηνῶ εἰς Θεσσαλονίκην (1383) : Πρὸς Θεοῦ, κέλευε τοὺς κομίζοντας τὰς ἐπιστολάς μὴ μέχρι πολλοῦ παρ' ἑαυτοῖς ἐκείνας κατέχειν, ὥσπερ αὐτοῖς πεμπομένας, θάττον δὲ τοῖς πρὸς οὓς γράφονται ταύτας ἀποδιδόναί, ἵν' ἔχοιμεν ὅτι καὶ ἀντιγράφοιμεν τοῖς ἐπεσταλκόσιν, 285, 4 - 7.

Ἐνίοτε αἱ ἐπιστολαὶ καθυστεροῦν, δὲν ἔφθανον ἐγκαίρως εἰς τὸν προορισμὸν τῶν. Οὕτως ὁ Συνέσιος γράφει Ὀλυμπίῳ : Κατασεσημασμένην ἐκομισάμην ἐπιστολὴν τὸ σὸν τῆς ἱερᾶς κεφαλῆς ἐπιγεγραμμένην ὄνομα. τεκμαίρομαι δὲ αὐτὴν εἶναι παμπάλαιον, τῷ τε θρηπιδέστον (= σιγτόβρωτον) γεγονέναι, καὶ τῷ συγκεχρῶσθαι τὰ πλείονα τῶν γραμμάτων. ἐγὼ δὲ ἤξιον μὴ καθάπερ δασμὸν τινα ἐτήσιον τὴν ἐπιστολὴν πέμπεσθαι, μηδ' ἓνα ποιεῖσθαι διακομιστὴν μόνον τὸν φίλτατον Σύρον· οὕτω γὰρ συμβαίνει τὸ μηδὲ νεαροῖς ἀλλ' ἐώλοις αὐτοῖς περιτυγχάνειν. ὥσπερ οὖν ἐγώ, καὶ αὐτὸς ποιεῖ. οὐδεὶς βασιλέως ἀγγελιαφόρος δημοσίαν ἵππον ἀμείβων ἔξεισι τῆς πόλεως (Κυρήνης), ὃ μὴ τὰ πρὸς τὴν σὴν λογιότητα μέρος γίνεται τοῦ κατόπιν φορτίου... ἐπιστ. ρλγ' (EG 719 - 720). Ἐκ τοῦ τέλους τοῦ ὡς ἄνω χωρίου φαίνεται ὅτι ἐπιφανεῖς ἱεράρχαι ἠδύναντο νὰ ἐπιφορτίσουν τὸν δημόσιον λειτουργὸν τὸν μεταφέροντα τὴν κρατικὴν ἀλληλογραφίαν νὰ παραλάβῃ καὶ τὴν ἰδικὴν τῶν. Καὶ ὁ Μ. Βασίλειος : τῷ διαψηφιστῇ τῆς τάξεως τῶν ἐπάρχων ἔδωκα οὖν τὴν ἐπιστολὴν, δημοσίῳ δρόμῳ ὁδεύοντι (= τρέχοντι διὰ

δημοσίαν ὑπηρεσίαν), ᾧ καὶ ἐντεϊλάμην πρῶτοις ὑμῖν ἐμφανίσαι τὸ γράμμα, ἐπιστ. 215, *Lettres* II, 206, 5 - 8. Οὕτως αἱ ἐπιστολαὶ ἔφθανον ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον.

Ἄλλ' οἱ ταχυδρόμοι δὲν διέβαινον πάντοτε ἀπὸ τὰς πόλεις ὅπου κατῴκουν οἱ παραλήπται, καὶ ἔπρεπεν αἱ ἐπιστολαὶ νὰ παραδοθοῦν εἰς τρίτους διὰ τὴν περαιτέρω πορείαν τῶν τοῦτο ὅμως συνετελεῖ πολλὰκις εἰς τὴν ἀπώλειάν των. Οὕτως ὁ Μέγας Βασίλειος γράφων Εὐσεβίῳ τῷ Σαμοσάτῳ λέγει ὅτι ἐπιστολὰς ἐσφραγισμένας διεπεμφάμεθα τῷ αἰδεσιμωτάτῳ ἀδελφῷ Λεοντίῳ τῷ ἐξισωτῇ τῆς Νικαίας, παρακαλέσαντες δι' ἐκεῖνον τῷ φροντίζοντι τῆς οἰκίας τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἀδελφοῦ Σωφρονίου ἀποκομισθῆναι, ὥστε ἐκεῖνον ἐπιμελεσθῆναι τῆς πρὸς ὑμᾶς διακομιδῆς. Ἐπεὶ οὖν πολλὰς διαβαίνειαι χεῖρας αἱ ἐπιστολαί, εἰκὸς τὴν παρὰ ἑνα ἀσχολίαν ἢ ῥαθυμίαν αἰτίαν γενέσθαι τοῦ μὴ ὑποδέχεσθαι τὴν σὴν εὐλάβειαν..., ἐπιστ. 198, *Lettres* II, 152, 7 - 153, 14.

Ἐκ καθυστερήσεων τοῦ γραμματοκομιστοῦ συνέβαινον ἀνωμαλίας, ἤρχοντο δηλαδὴ πρῶτύτερως αἱ ἐπιστολαί, ὥς παραπονεῖται ὁ Σχολάριος: *Εἰ καὶ μὴ ἔφθασεν εἰς ἡμᾶς ἡ προτέρα σου γραφή, ἔτι κατὰ τὴν Χίον διατρίβοντος, ὥς οἶμαι, τοῦ διακομιστοῦ... ὅμως... καὶ ἀπὸ τῶν ὑστέρων σου γραμμάτων, προλαβόντων τὰ πρότερα, ...ἐμαντευσάμεθα, ἐπιστ. I (Oeuvres Complètes IV, 398, 2 - 3, 6 - 7). Ἐξ ἀμελείας δὲ ἡ κακοβουλίας τοῦ διακομιστοῦ ἔπιπτον αἱ ἐπιστολαὶ εἰς ξένας χεῖρας καὶ ἦτο δυνατόν νὰ κακοποιηθοῦν, ὥς μὴ ὦφελε, τὰ ἐν αὐταῖς καὶ νὰ βλάβουν τὸν ἀποστολέα, ἐὰν μάλιστα τὰ γράμματα ἦσαν ἐπιτιμητικὰ ἢ δυσφημιστικά: *Συνθέντες τὰς μέμψεις ἃς ἡβούλοντο καθ' ἡμῶν, πρὶν ἡμῖν ἀποστεῖλαι τὰ γράμματα περιέπεμπον πανταχοῦ. Ἐπτα γὰρ πρότερον ἡμέραις τοῦ εἰς τὰς ἐμὰς ἀφικέσθαι χεῖρας ἐφάνη ἡ ἐπιστολή, οἱ ἐξ ἐτέρων διαδεξάμενοι ἐτέροις ἔμελλον παρατέμπειν. Οὕτω γὰρ ἐπενόησαν ἕνα ἐνὶ παραδιδόναι, ἵνα ταχεῖα αὐτῆς κατὰ πᾶσαν τὴν χώραν γένηται ἡ διάδοσις, Μ. Βασίλειος, ἐπιστ. 223 (πρὸς Εὐστάθιον, τὸν Σεβαστηνόν), *Lettres* III, σ. 17, 16 - 23. Ἡ μέθοδος αὕτη συναντᾶται μετὰ χίλια ἔτη: Τὰ δὲ γράμματα σπείρεται πανταχοῦ καὶ παρὰ τοῖς ἐχθίστοις πολλὰκις ἀναγινώσκεται ἀπόρρητον δὲ οὐδέν, ἀλλ' ὁ τις φίλῳ μόλις ἐθάρρησεν ἐξεῖπεν, τοῦτ' ἐν τριόδοις, τὸ τῆς παροιμίας, ἀκούει μὴ τοῖνον, ὦ ἄριστε, τῆς σιγῆς ἡμῖν μέμφον, Δ. Κυδωνῆς, 225, 11 - 14. Καὶ Γεώργιος ὁ Σχολάριος ἔγραφε (1440) τῷ Ἐφέσου κυρῷ Μάρκῳ τῷ Εὐγενικῷ: Ὡφθη καὶ ἡμῖν πολλῶν διαφργόντα χεῖρας τὰ γράμματα τῆς σῆς ἀγιότητος· ὁ γὰρ ταῦτα πεπιστευμένος οὗτ' ἐμοὶ δοῦναι τοὺς ἄλλους λαθὼν, οὔτε φυλάξει βουληθεῖς, οὐκ οἶδ' ὅπως, καίτοι σοὺ πολλὰ παραγγείλαντος, ὑπόθεσιν πανηγύρεως πολλοῖς τὰ κατ' ἐμοῦ σοι πεποίηκε σκώμματα... πολλὰ τῆς τοῦ (Ἰωάννου Εὐγενικοῦ) νομοφύλακος... ἀπλότηκε καταγνοῦς, ὅς πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τῶν τῆς σῆς χειρὸς γραμμάτων εἶχε στερησας, ἐπιστ. XXIV (Oeuvres Complètes**

IV, 445, 10 - 19). Καὶ ὁ Δημ. Κυδώνης μετὰ πολλῆς ἀγανακτήσεως : "Α (γράμματα), πρὶν ἡμᾶς ἐπανήκειν, ἐν πολλῶν κείμενα καὶ χερσὶ καὶ γλώσσαις ἠκοῦμεν. ὦν τοῦτό μοι δεινὸν ἔδοξε μάλιστα, καὶ τῶν σὼν ἡθῶν πόρρω, ὅτι. . . ἱερέα καὶ φιλόσοφον ἄνδρα ἐδίωκες, 31, 75 - 78.

Ἄλλὰ καὶ ἐξ ἀμελείας τοῦ διακομιστοῦ ἡδύναντο νὰ καταστραφοῦν αἱ ἐπιστολαί, οἷον νὰ βραχοῦν κατὰ τὸν πλοῦν καὶ νὰ μὴ εἶναι ἀναγνώσιμοι· οὕτως ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης λέγει περὶ τῶν πρὸς αὐτὸν σταλίσων ἐπιστολῶν τοῦ Γεωργίου Βαρδάνη, ὦν ἡ μία ἐβράχη : Αἱ γὰρ ἐπαναδιπλώσεις τοῦ χάρτου εἰς ἐν πτύγμα συμπεφυκυῖαι οὐχ οἷαί τε ἦσαν ἀπ' ἀλλήλων διίστασθαι. . . Ἄλλὰ τὸ μὲν πρῶτον ἐπιστολιμαῖον ἀγώγιμον οὕτω ναυαγῆσαν ὥχετο, τό γε μὴν δεύτερον σεσωσμένον ἀπελάβομεν, ἐπιστ. ριζ', 1 - 2. Καὶ Ἰω. Τζέτζης γράφει τῷ Κοτερτζῆ : 'Εξ Ἐριννύων ἢ Τελχίνων. . . τὸ γράμμα τὸ σὸν ἐστέλλετο πρὸς ἡμᾶς, ὅλην γὰρ τραγωδίαν λακωνικῶ βραχυλογίᾳ συνεπέρανε. Καὶ ὁ χάρτης δὲ τραγικῶς ὁμοῦ καὶ πραγματικῶς, ἀλλ' οὐ μόνον γραμματικῶς, τῶν σοὶ συμβάντων ἀνιερῶν ἐδείκνυτο τὸ μέγεθος. Διάρροτος γὰρ ὡς ποταμοφόρητος αὐτὸς γεγονώς· καὶ γὰρ ὁ ποταμὸς ὁ θῆλος ἢ Θρηῖσσα τῷ ὄντι καὶ βάβαρος καὶ μὴ θελγομένη συνθήκαις γραφῶν ῥητορικῶν κεκραμέναις τῷ μέλιτι τοῦτον τοῖς ὕδασι κατεβάπτισε καὶ τὴν γραφὴν δυσανήγνωστον τε καὶ ἄγνωστον ἀπειρογράφω, ἐπιστ. ρβ' (Pres-sel, σσ. 90 - 91).

Ἡ ἀπόλεια τῶν ἐπιστολῶν δὲν ἐξηρτᾶτο πάντοτε ἀπὸ τὸ ἦθος τοῦ γραμματοφόρου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς περιστάσεις, παρεμπιπτόντας πολέμους π.χ. ἢ ἀπὸ πολιορκίας, ὡς ἡ τὸ 1398 τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἣν ὑπαινίσσεται ὁ Μ. Καλέκας : Αὐτὸς μὲν γὰρ ἴσως καὶ δεξάμενος ἦσθης καὶ ἐφρόντισας ἐπιστεῖλαι, ἐπὶ δὲ τῶν περισταμένων, οἷα δὴ πολλὰ πολλάκις συμβαίνει, κενώλνυμαι τοῖς γράμμασιν ἐντευχεῖν, 58, 17 - 20. — Ἡμῖν δὲ οὐ γράφειν. . . ἴσως δ' ὅτι καὶ τὰ γραφέντα, οἷα δὴ συμβαίνει, δοθῆναι διεκωλύθη, ὁ αὐτός, 59, 37 - 38.

Ἡ ἀπόλεια ἐξώργιζε τοὺς ζημιουμένους, ὅταν μάλιστα εἶχον πληρώσει τὸν διακομιστὴν, ὡς τὸν ὀργίλον Δ. Κυδώνην γράφοντα : Οὐκ ἐλάττονα δὲ εἰς Κρήτην ἔδωκα γράμματα, ὦν παρ' ἡμῖν ἐτι μένει τὰ ὑπομνήματα (= σχέδια!). εἰ δ' αὐτὸς οὐκ ἐδέξω, ἀπόλοιτο τοῖς καταράτοις ἐμπόροις (δὶ' ὦν τὰ ἔστειλε) τὰ χρήματα, καὶ ταύτην τείσαιεν δίκην ὦν ζημιούσι τοὺς φίλους, 97, 48 - 51. Ἐννοεῖται ὅτι πανοῦργοι τινὲς ἰσχυρίζοντο ὅτι δῆθεν δὲν ἔλαβον γράμμα ὅπερ εἶχον παραλάβει ἐπιρρίπτοντες εἰς τὸν διακομιστὴν τὴν εὐθύνην τῆς σιγῆς : Οὐκ ἔλαθές με δεξάμενος μὲν τὴν ἐπιστολήν, προσποιούμενος δὲ τὸν οὐκ εἰληφότα, Κυδώνης, 95, 3 - 4.

Τέλος ἦτο δυνατόν διὰ λόγους κρατικούς ἢ ἄλλους νὰ κωλυθῇ σκοπῆς ἢ ἐπίδοσις τῆς ἀποστελλομένης ἐπιστολῆς, μολοντί αὕτη, μετὰ τοῦ διακομιστοῦ, ἔφθασεν αἰσίως εἰς τὴν πόλιν τῆς διαμονῆς τοῦ παραλήπτου.

Εὐνόητον ὅτι ὁ γραμματοφόρος ἦτο ἀνεύθυνος διὰ τὴν μὴ ἐπίδοσιν: Ὑπὸ τούτων (τῶν μοναχῶν) ... ὁ καλὸς Δαυὶδ ἐκωλύθη τὴν τε ἐπιστολὴν ἡμῖν δοῦναι καὶ ἅπερ ἐπέσκηψας ἀπαγγεῖλαι (= καὶ αὐτὰ ποῦ τοῦ παρήγγειλες νὰ μοῦ διαβιβᾷς προφορικῶς) ... καὶ τὴν ἐπιστολὴν τύχη τινί, ἄλλον διδόντος, ἐκομισάμην. καὶ ἦν ὁ διδοὺς τέταρτος ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ, ἐκείνον ὡς ἔφασκε μὴδὲ πώποτ' ἰδών. καγὼ δὲ τοῦτον ζητῶν, ἵνα σαφέστερόν τι περὶ ὧν ἔγραφες γνοίην, ἤκουον ὡς χθὲς πρὸς τὴν ἀποδημίαν ἢ φυγὴν μᾶλλον ἡπεύχθη, Δ. Κυδωνῆς, 417, 12 - 19.

Τὸν ἀποστολέα, ὡς ἦτο ἐπόμενον, κατεῖχε πάντοτε ὁ φόβος περὶ τῆς τύχης τῆς ἐπιστολῆς: *Εἴη σοι τὴν ἐπιστολὴν ἐπιδοθῆναι γράφει τῷ Ἐρκουλιανῷ ὁ Συνέσιος, ἐπιστ. ρμε', EG 729. Καὶ πάλιν τῷ αὐτῷ: Περὶ οὗ σοι καὶ πάμπολλα διὰ δύο τῶν πρώτων ἐπιστολῶν διελέχθην, ὧν οὐδεμίαν οἱ λαβόντες ἐπιδεδώκασιν. Ἐπεὶ τοι πέμπτην ταύτην ἐκπέμπω τὴν ἐπιστολήν. ἀλλ' εἴθε μὴ καὶ ταύτην μάτην. γένοιτο δ' ἂν οὐ μάτην, εἰ πρῶτον μὲν ἐπιδοθείη. ... ἐπιστ. ρμ', EG 725. Ἰδιαιτέρως ἂν οὗτος ἐπρόκειτο νὰ μεταφέρῃ δῶρα ἢ χρήματα: Νῦν γὰρ ἀποστέλλειν ἤθελα τὰ ἄσπρα, ἀλλὰ διότι οὐδὲν ἔναι γνώριμος ὁ διακομιστής, διὰ τοῦτο (... δὲν τὰ στέλλει), D a r g o u z e s, Lettres de 1453, RÉB XXII, 1964, σ. 91, ἐπιστ. 5, 13 - 14.*

Ἀπεναντίας ὅμως πολλάκις ὁ ταχυδρόμος ἦτο τῆς ἀπολύτου τοῦ γράφοντος ἐμπιστοσύνης. Καὶ ἐνῶ τὸ κομιζόμενον γράμμα ὀλίγα καὶ ἀσαφῆ ἔλεγεν, ἐκεῖνος ἐγνώριζε καὶ μετέδιδε πλείονα. Οὕτως ὥστε, ἐπὶ τῷ προσχῆματι τῆς μεταφορᾶς τῆς ἐπιστολῆς, μετέδιδε προφορικῶς ὅσα τῷ ἐνεπιστεύετο ὁ ἀποστέλλων αὐτόν, ἐπληροφόρει δὲ καὶ περὶ τῆς ὑγείας αὐτοῦ.

Οὕτως ὁ Συνέσιος ἔγραφε πρὸς τὸν ἀδελφόν του: *Μῆκος ἐπιστολῆς ἀνοικειότητα κατηγορεῖ τοῦ διακομίζοντος· ἀλλ' ὁ θαυμαστὸς Ἀκάκιος (ὁ διακομιστής) οἶδε μὲν ὅσα καγὼ, ἐρεῖ δὲ καὶ ὧν οἶδε πλείονα (!) ... ὥστε τὴν ἐπιστολὴν τῷ νόμῳ τοῦ προσειπεῖν σε πλέον ἢ τῇ χρειᾷ χαρίζομαι, ἐπιστ. νγ', EG σ. 662.*

Καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος: Ἀλλὰ νῦν γοῦν καὶ πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ζῆλον καὶ τὴν ἡμετέραν συμπάθειαν διαναστῆναι ὑμᾶς παρακαλοῦμεν, πάντα μαθόντας, καὶ ὅσα πρὸ τούτου τὰς ἀκοὰς ἡμῶν διέφνε, παρὰ τοῦ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ ἡμῶν τοῦ συνδιακόνου Σαβίνου, ὃς δυνήσεται ὑμῖν (τοῖς ἐπισκόποις Ἰταλίας καὶ Γαλατίας) καὶ ὅσα τὴν ἐπιστολὴν διαφεύγει παρ' ἐαντοῦ διηγῆσθαι, ἐπιστ. 92, Lettres I, σ. 199, 31 - 36. — Καὶ δεξάμενος τὰ παρὰ τῆς ἀγάπης σου γράμματα ἀνέμενον διὰ γνησίου προσώπου (= ἐμπίστου) ἀντεπιστεῖλαι, ἵνα καὶ ὅσα τὴν ἐπιστολὴν διαφύγῃ ὁ διάκονος τῶν γραμμάτων ἀναπληρώσῃ, ἐπιστ. 245, Lettres III, σ. 83. — Καὶ Λέων ὁ Συνάδων: Ἐρώτησον τὸν τὰ γράμματα ἐπιδιδόντα ἄνθρωπον ἡμῶν καὶ παρ' ἐκείνου μαθήσῃ τὰ πάντα ..., EB III, 2, 21 - 22. — Ὑμῶν μὲν τῶν ῥῶσιν ἔκ τε τοῦ γράμματος καὶ τῆς τοῦ κεκοιμηκότος αὐτοῦ γλώσσης ἀναμα-

θόντες, Νικόλαος Μυστικός, ἐπιστ. ρί' (PG 111, 328 B). — Καὶ ἐκ τοῦ γράμματος καὶ ἐκ τοῦ κομίζοντος αὐτὸ μοναχοῦ τὰ περὶ ὑμῶν... ἀναμεμαθηκότες, Νικόλαος Μυστικός, ἐπιστ. οη' (PG 111, 281 B). — Καὶ Ἀνώνυμος: Τὸν παρόντα γραμματηφόρον, ὃς κεκόσμηται μὲν ἀρετῇ, κοσμεῖται δὲ μᾶλλον ἐν τούτῳ ἡ ἀρετῇ, τετίμηται δὲ ἡ ἱερωσύνη... ἄγγελος μὲν ἡμῖν δοκεῖ, ἄγγελος δὲ πᾶσι τοῖς εὖ εἰδόσιν αὐτόν, EB IX, 17, 2 - 6. — Καὶ Νικηφόρος ὁ Οὐρανὸς ἔγραφεν: "Α δὲ παρ' ἡμῶν βούλει μαθεῖν, ὁ γραμματηφόρος ἀπαγγελεῖ σοι, ἱκανῶς ἔχων ὅσα καὶ γράμματα τούτοις διακονῆσαι, EB V, 14, 8 - 10. — Καί τις τέλος ἀπαντῶν Εὐθυμῷ ἐπισκόπῳ, ἀποστέλλαντι αὐτῷ εὐγλωττον γραμματηφόρον, λέγει: Εὐρομεν δὲ καὶ οὕτως, τῆς αὐτῆς ὑμῶν γραφῆς ἐπελθόντες τὴν δύναμιν. εἶχε δὲ καὶ ἡ ζῶσα φωνὴ τοῦ τὴν ἐπιστολὴν ἡμῖν ἐγχειρίζοντος ὑποτεινὲν τὰ θέλγητρα τῆς πρώτης ἐλπίδος, κἂν εἰς μακρὸν ἀπεταμειέτο ταῦτα καιρὸν, EEBΣ KZ', 1957, 207, 1951 - 1954. — Ὁ δὲ Συμεὼν Μάγιστρος: Μάλιστα μαθόντες εἰ καὶ μὴ διὰ τοῦ γράμματος, ἀλλὰ τῇ τοῦ κομίσαντος αὐτὸ γλώσσῃ, EB II, 44, 4 - 5. — Ταῦτα γὰρ ἀπήγγειλεν (πλείονα τῶν γραφομένων) ὁ τὴν σὴν ἐπιστολὴν κομίσας μοι νέος, Δ. Κυδώνης, 408, 25 - 26. — "Ωστ' εἰ καὶ πέπομφα [ὁ Μιχαὴλ Ἰταλικὸς] τοῦτον [πατᾶ Μιχαὴλ] αὐτόθι [ἐκ Φιλιππουπόλεως εἰς Κωνσταντινουπόλιν], ἀνάγκη καὶ οὐχ ἕκον πέπομφα... καὶ τὰς αἰτίας τῆς ἐπιστολῆς παρ' αὐτοῦ πυνθάνων γράφειν γὰρ σοι ταῦτας οὐ βούλομαι, ἵνα μὴ ἀσχολοῖμην ἀνιαιροῖς διηγήμασιν, Byz. - bulg. I, 1962, 286, 125 - 128. — Περὶ δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς πυνθάνων, καθάπερ εἶπον, τῷ πατᾶ Μιχαὴλ, καὶ ἐρεῖ σοι, σχολὴν εὐράμενος, ἐν πόσois καὶ οἰois ἐσμέν πράγμασι καὶ ὀχλήσεσι μὴ γὰρ ἔρωγε λυποῖην τὸν φίλον ἀηδέσειν ἐνδιατρίβων ἀγγελίαις κακάγγελός τις (κατάγγελος editor) γενόμενος, αὐτόθι, 286, 155 - 158. — Τὸν ἐμὸν ὡς ὑμᾶς ἀπέστειλα παῖδα (= ὑπὴρέτην), ἐμψυχον ἐπιστολὴν μετὰ πολλὰς τὰς προλαβούσας ἀψύχους, ἵν' ἅμα μὲν ὑμῖν τὰ ἡμέτερα, ἅμα δὲ καὶ μοι τὰ καθ' ὑμᾶς αὐθις ἐπανιών διηγήσαιο, ὅσα δηλαδὴ μῆκος ἐπιστολῆς οὐκ ἂν χωρεῖν οἷόν τε γένοιτο, Μ. Πλανούδης, ἐπιστ. πε' (M. Treu, σ. 107).

Διὰ ποίων ἐπεστελλόντο τὰ γράμματα; Διὰ τοῦ ἐπισήμου, οὕτως εἰπεῖν, κρατικοῦ ταχυδρομείου τῆς ἐποχῆς, δηλονότι δι' ἱππέων ἐξυπηρετούντων τὴν κρατικὴν ἀλληλογραφίαν, ἐὰν ὁ ἀποστολεὺς ἦτο ἐπίσημον πρόσωπον, ὡς ὁ Συνέσιος, ὡς εἶδομεν. Φυσικὰ οὕτως ἀλληλογραφοῦν οἱ βασιλεῖς καὶ δεσπόται: "Ἦκεν ὁ μέγας στρατοπεδάρχης... οὗ τὸ ἐπίσημον ἡ πρὸς τὸν πέμπαντα πίστις, καὶ τὰ τῆς σῆς βασιλείας ἐνεχείρισε γράμματα γράφει τῷ δεσπότη κυρῷ Θεοδώρῳ Γεώργιῳ ὁ Σχολάριος (Oeuvres Complètes IV, σ. 417, 4 - 6). Ὁ Μ. Βασίλειος ἐπιστέλλει διὰ τοῦ βικαρίου τῆς Θράκης καὶ διὰ τινος πραιποσίτου τῶν κατὰ Φιλιππούπολιν θησαυρῶν, ἐπιστ. 237, Lettres III, σ. 55.

"Οταν ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ὑπέβαλε τὸ γνωστὸν Ὑπομνηστικόν, ὅπερ

ἔγραψεν ὁ Μιχ. Χωνιάτης, εἰς τὸν βασιλέα περὶ ἐλαττώσεως τῶν φόρων καὶ σεβασμοῦ τῶν ὑπὲρ αὐτῆς χρυσοβούλλων (1198), τὸ ἀπέστειλε δι' εἰδικοῦ εὐποληήτου προσώπου, τοῦ Ἀθηναίου Θωμᾶ, φορτισθέντος νὰ μεταφέρῃ καὶ πρὸς ἄλλας τῆς βασιλευούσης προσωπικότητας σχετικὰς πρὸς τὸ θέμα ἐπιστολάς: Ὡς δ' οὐκ ἐξὸν ἐπιστολῆς μέτρῳ χωρηθῆναι τοσούτον σμῆνος κακῶν, καὶ τὸν ἐντιμώτατον κῆρ Θωμᾶν συναποστείλαι δεῖν ἔγνωμεν, ὅπως τὰ παρὰ τῶν γραμμάτων κεφαλαιωδῶς ὑπαγορευόμενα αὐτὸς ἀποτάδῃν ἐκτραγωδήσειε, Μ. Χωνιάτης, ξε', 3.

Κάποτε ὁ ἀποστολεὺς μνημονεύει ὀνομαστικῶς ἢ καὶ ὑπὸ τὴν ιδιότητά του τὸν δι' οὗ πέμπει τὴν ἐπιστολήν: Ἐπέστελλον Ἰταλῷ τινι νέῳ χρησάμενος, Μ. Καλέκας, 61, 4. — (Εὐρώων) κομιοῦντα τῶν λεγομένων Ἀδελφῶν τινα, ὁ αὐτός, 61, 7-8. — Νικάνδρος εἰπὼν ὡς αὐτίκα ἔξεισιν (ταξιδεύει) ἤπειγε γράφειν, Κυδώνης, 171, 4. — Τῷ διακόνῳ τῆς ἐπιστολῆς νιῶ ἡμῶν Ἀνθίμῳ, Γρηγόριος Ναζιανζηνός, 128, 2 (Gallay). — Ἐπεὶ... ὁ καλὸς Ναθαναὴλ (μὴ παρευθὺς) ἀπεδήμησεν (= ἐξεκίνησε), Δ. Κυδώνης, 197, 4-6. — Οἶδά σε δηχθησόμενον ὑπὸ τῆς ἐπιστολῆς ἣν ὁ καλὸς σοι κομίζει Δωρόθεος, ὁ αὐτός, 207, 4-5. — Δίς μοι κατὰ ταῦτὸν ἐχαρίσω, γράψας τε καὶ τῷ παιδί (νιῶ τοῦ Μουζάλωνος) χρησάμενος πρὸς τὰ γράμματα, ὁ αὐτός, 323, 4-5. Ἐνίοτε ὁ δι' οὗ ἐστέλλοντο αἱ ἐπιστολαὶ ἦτο ὑπηρετικὸν πρόσωπον τοῦ οἴκου τοῦ ἀποστολέως ἢ ἐκ τῶν παρ' αὐτῷ ὑπηρετούντων ἐμπίστων κληρικῶν: Ἀξιούμεν ἀντιγράψαι (= ἀπαντήσαι) διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς, λέγω δὴ τοῦ συμπαρεσβυτέρου ἡμῶν Στρατηγίου, Μ. Βασίλειος, ἐπιστ. 244, Lettres III, σ. 83, 29-31. Ἐπὶ ὑπέρτατο τῆς οἰκίας: Οἶδα μὲν ὡς ἀχθεσθήσῃ... ὅταν σοι τὸν οἰκέτην ἄνευ ἐμῶν γραμμάτων ὀφθῇναι συμβῇ, Δ. Κυδώνης, 104, 3-5. — Πρώην ἤκέτις οἰκέτης τοῦ Χρύσου, πολλοῖς μὲν παρὰ πολλῶν γράμματα δοὺς (ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι συστηματικῶς μετέφερεν ἀλληλογραφίαν), ἐμοὶ δὲ παρὰ σοῦ (Ῥαδηνοῦ ἐκ Θεσσαλονίκης) κομίζων οὐδέν, ὁ αὐτός, 173, 7-8. — Ἐγὼ παρὰ πολλῶν ἀκούσας ἤκειν τὸν ἄγγελον... ἐφεξῆς ἐβουλόμην καὶ εἴ τι μοι παρὰ σοῦ φέροι γράμμα πυνθάνεσθαι, ὁ αὐτός, 391, 20-21, 23-24. — Μὴ τοῖνυν τὸν ἄγγελον (= γραμματοφόρον) καὶ τὸν δεῖνα τὸν ἔμπορον καὶ τὸν δεῖνα τὸν ναύκληρον καὶ οἷς οὐδεπώποτε συγγέρονας λέγε (ὡς δῆθεν κομιστὰς ἐπιστολῶν!), ὁ αὐτός, 402, 23-24.

Πολλάκις τὸ πρόσωπον τοῦ διακομιστοῦ ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν κατεύθυνσιν τοῦ πλοῦ ἢ ταξιδίου του: Εἰ βούλοιτό τις πρὸς τὰ αὐτόθι ἀποδημεῖν οἷος ἐμπιστευθῆναι πρὸς σὲ γράμματα, Συμεὼν Μάγιστρος, ΕΒ II, 89, 4-5. — Ἐπειδὴ ἐπετύχομεν ἡμετέρων τῶν ὁδοιπορούντων πρὸς τὴν σὴν τιμότητα (δηλαδὴ μὴ ἀσκούντων τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ταχυδρόμου, ἀλλὰ τυχαίως ἐρχομένων πρὸς τὸν παρὰλήπτην), καὶ τὰ γράμματα αὐτοῖς ἐνεχειρίσαμεν προθύμως καὶ ἐστείλαμέν τινα ἃ καταξίωσον ὑποδέξασθαι, Μ. Βασίλειος (Βάρση ἐπισκόπῳ Ἐδέσσης ἐν ἑξορίᾳ ὄντι), ἐπιστ. 257, Lettres III, σ. 137, 22-25.

Ἐὰν καθυστέρεῖ ἡ ἀναχώρησις τοῦ γραμματοφόρου, ὁ ἀποστολεὺς ἦτο δυνατόν νὰ γράψῃ καὶ δευτέραν πρὸς τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἐπιστολὴν καὶ νὰ τῷ τὴν ἐμπιστευθῇ : Προστίθῃμι καὶ δευτέραν ἐπιστολὴν, ἐπεὶ μὴ παρενθύς, τοῦ βασιλέως ἐπισχόντος, ὁ καλὸς Ναθαναὴλ ἀπεδήμησε, Κυδωνίης, 197, 4 - 5.

Πολλάκις ὁ γράφων ἐπέστελλε πρὸς πολλοὺς καὶ ἐπεφόρτιζε τὸν παραλήπτην πρὸς διανομὴν (καὶ ἀντιγραφὴν) τῶν γραμμάτων : οἷς ἀπεστάλη τὰ ὑμέτερα δέδοται γράμματα, καὶ αὖθις τὰ παρ' αὐτῶν ἀντιγραφέντα (αἱ ἀποκρίσεις), βία μὲν, ἀνείληπται δ' οὖν ὅμως, Ἀνώνυμος ι' αἱ. (ΕΕΒΣ ΚΖ', 1957, σ. 212, 2138 - 2139).

Ἐπόμενον ἦτο ὅτι αἱ καθ' ἕκαστον ἐπιστολαὶ ἀποστελλόμεναι ἐκλείοντο εἰς ἓνα κοινὸν φάκελον (πλίκον). Οὕτω τῷ Πυλαιμένει γράφει ὁ Συνέσιος : Ἐπιστολὰς οὐ γέγραφα πρὸς οὓς εἶωθα, διὰ τὸν καιρόν· ἀλλὰ πρόνῃ ἀπασὶ γέγραφα, φάκελον ἐπιστολῶν Λιογένοι δούς. ἀνεψίός ἐστιν ὁ Λιογένης ἐμός. εἰ μὲν οὖν ἐπέτυχέ σου ζητῶν, ἐζήτησε γὰρ εὖ οἶδ' ὅτι, καὶ δὴ τὸν φάκελον ἐπιδέδωκεν, σοὶ γὰρ ἐπεγέγραπτο. εἰ δὲ μή, τὸν ναύκληρον αἶτει δεῖξαι σοὶ τὸν νεανίσκον, καὶ κομισάμενος τὰς ἐπιστολὰς αὐτὸς ἀπασὶ δίδου... λήψῃ δὲ ἐπιδούς τὸ πρὸς Ἰούλιον πρόσταγμα (= κατάλογον δώρων), πρόσκειται δὲ τῇ ἐπιστολῇ τοῦ μὴ διαπεσεῖν ἔνεκα, Ἐπιστολῇ 134, EG 721. Καὶ ὁ Μ. Καλέκας, : τὴν τῇ παρουσίᾳ συνημμένην ἐπιστολὴν προνοήσασθαι πεμφθῆναι μοι πρὸς τὸν ἀδελφόν ἢ δοθῆναι — ἡγοῦμαι γὰρ αὐτὸν ἤδη παρ' ὑμῖν εἶναι, 45, 25 - 26.

Εἰκὼν ἐγχειρίσεως ἐπιστολῆς ὑπὸ γραμματοφόρου παρὰ Θεοδώρῳ Λασκάρει, γράφοντι τῷ Νικηφόρῳ Βλεμμίδῃ : (Τὸ Σφυριστόπουλον) κατέχον ἐπιστολὴν καὶ τάδε βοῶν... εἰπόν δὲ ταῦτα καὶ δούς τὴν ἐπιστολὴν ἔστη. ἡμεῖς δὲ ταύτην ἐγχειρισθέντες καὶ ἀνοίξαντες..., ἐπιστ. 8, 37 - 43 (Festa).

Ἐπὶ ἀνοίγματος ἐπιστολῆς, ἀναπτύξεως : Ὡς δὲ καὶ ἀφελὼν τὸν ἐπιλείμενον δεσμὸν (τῆς ἐπιστολῆς) ἐπήγειν πολλάκις..., Ἰουλιανὸς (Θεοδώρῳ ἀρχιερεῖ), ἐπιστ. 30 (Bidez, σ. 56, 5 - 6). — Ἡ τοῦ σοῦ ἀνάπτυξις γράμματος τὰ τὴν συνεχῆ γραφὴν ἐπέχοντα (= ἐμποδίζοντα) διηγκρίζει, Ἀνώνυμος ι' αἱ. (ΕΕΒΣ ΚΖ', 1957, σ. 160, 249 - 250).